

Toekomstperspectief door pachtaanpassingen.

Minister Adema zegt modernisering pachtstelsel toe

LTO, FEDERATIE PARTICULIER GRONDBEZIT (FPG), NEDERLANDS AGRARISCH JONGEREN KONTAKT (NAJK) EN DE BOND VOOR LANDPACHTERS EN EIGEN GRONDGEBRUIKERS (BLHB) HEBBEN OP 28 SEPTEMBER MINISTER ADEMA VAN LNV CONCRETE VOORSTELLEN GEDAAN OM DE PACTWETGEVING AAN TE PASSEN.

Het uitgangspunt is het stimuleren van duurzame, langjarige pachtovereenkomsten, waarbij verpachters een redelijk rendement kunnen halen op hun investering. Minister Adema heeft zich buitengewoon ontvankelijk getoond voor de eendracht in het veld en aangegeven dit plan verder te willen brengen ondanks de demissionaire status van het kabinet.

KADER

Op 27 januari jl. heeft minister Adema in een brief aan de Tweede Kamer meegedeeld te willen werken aan herziening van de pachtwetgeving. De kamerbrief kwam na een voorstel dat LTO NL, BLHB, NAJK en FPG eerder hadden uitgewerkt als basis voor een nieuw pachtstelsel. De kamerbrief bevat ook een uitnodi-

ging aan de genoemde 'veldpartijen' om het gepresenteerde voorstel verder uit te werken. LTO, FPG, NAJK en BLHB hebben een (beleids) notitie opgesteld die de basis moet vormen voor de aanpassing van het pachtstelsel. Achtereenvolgende ministers Adema en Schouten van LNV gaven eerder in kamerbrieven al aanzetten voor het ontwikkelen ►► pagina 3

4/5 Uitkoopregelingen beperkt

4/5 Rabo geeft richting

6/7 Wetgever worstelt met box 3

8 Pacht en waterschapslasten

Een lange weg

Op 28 september 2023 boden vertegenwoordigers van pachters en verpachters aan minister Adema van Landbouw een voorstel voor het wijzigen van het pachtstelsel aan. Daar was het nodige aan voorafgegaan. Een terugblik. Het was 1995. De regering maakte zich zorgen. Het pachtareaal liep terug. Ingrijpen werd noodzakelijk geacht om het financieringsinstrument voor de landbouw te behouden en de grondmobiliteit te verhogen. De pachtwet werd gewijzigd. De eenmalige kortdurende pacht en de teeltpacht werden bedacht. Hielp het? Nee, het hielp niet. Het pachtareaal bleef dalen. In 1999 werd een commissie ingesteld om de wijzigingen te evalueren en met aanbevelingen voor stelselwijziging te komen. De commissie kwam met de aanbeveling de pacht verregaand te liberaliseren. De regering wilde wel liberaliseren maar niet zo ingrijpend als werd voorgesteld. Het is dan inmiddels 2004 als het overleg met de Kamer ertoe leidt dat de soep toch weer minder heet gegeten wordt dan opgediend. Het is inmiddels 2007 als de kortdurende pacht, korter dan zes jaar, met vrije prijs wordt ingevoerd. De 'veilige verpachter' ontstaat. Ten slotte wordt de pachtregelgeving opgenomen in het Burgerlijk wetboek. De wijzigingen worden binnen vijf jaar geëvalueerd. Dat laatste duurt wat langer. Het is 2013 als professor Willem Bruil de opdracht krijgt de wijzigingen van 2007 te evalueren en met voorstellen te komen. Van het evalueren komt in het rapport van 2014 niet

veel en de voorstellen van Bruil houden in het pachtrecht aan pachters en verpachters over te laten en de grondkamers af te schaffen. De voorstellen worden in het veld niet met blijdschap ontvangen. Het ministerie van Economische Zaken, waar landbouw op dat moment onder valt, trekt de handen af van het werk van Bruil. In het vacuüm dat ontstaat nemen drie pachtjuristen - Valk, Sniijders en van Bommel - het initiatief de veldpartijen bij elkaar te brengen en met voorstellen te komen. De essentie ervan is dat voor de pacht met de meeste rechten de hoogste prijs zou moeten worden betaald. Korte pacht zou zo onaantrekkelijk worden. Dit leidde bijna tot een akkoord tussen pachters en verpachters: het Spelderholtakkoord van 2014. De gesprekken gaan daarna verder, maar leiden tot niets. De positie van de bestaande reguliere contracten, waarvan de pachtjuristen en de verpachters menen dat deze moeten worden uitgefaseerd, vormen een onoverbrugbaar obstakel. Ondertussen nam het aandeel korte pacht toe en het aandeel lange pacht met ongeveer dezelfde hoeveelheid af. In haar hoofdlijnbrief pacht van 2019 geeft minister Schouten aan dat ze de korte pacht wil ontmoedigen, dat bodemgezondheid inmiddels een belangrijk onderwerp is geworden en onverenigbaar wordt geacht met korte pacht en dat ze de bestaande reguliere contracten ongemoeid wil laten. Dit standpunt is vervolgens door haar opvolger herbevestigd.

Niet alleen was de wereld sinds 2014 veranderd, ook bij de organisaties van pachters en verpachters hadden wat wissels plaatsgevonden. De nieuwe mensen hervatten het overleg vanuit een nieuw perspectief. Het is 28 september 2023 als vertegenwoordigers van pachters en verpachters voorstellen aanbieden aan de minister van landbouw voor de wijziging van het pachtstelsel. De essentie ervan is dat korte contracten worden ontmoedigd en lange contracten worden gestimuleerd om zo pacht als financieringsinstrument in de benen te houden en de landbouwtransitie te helpen vorm te geven. Wat er in een eventuele wetstekst komt te staan is uiteraard uiteindelijk aan de wetgever.

Hans Meijer waarnemend voorzitter

Ledenraadbijeenkomst

Op 3 november 2023 vindt de reguliere bijeenkomst van de ledenraad plaats; op de agenda staat onder meer: voorstellen aanpassing structuur en regiobijeenkomsten.

De huidige structuur van de BLHB - waarin de districten een centrale plaats innemen - staat

ter discussie. Diverse districten hebben een bestuur met beperkte omvang, kunnen dus geen bestuursleden vinden en voeren geen of beperkte activiteiten uit.

De districten hebben als taken:
- Het organiseren van activiteiten voor leden;

- Ledenbinding en propaganda;
- Het benoemen van ledenraadsleden.

Door het organiseren van regiobijeenkomsten verwacht het bestuur dat er vaker bijeenkomsten voor leden zijn. We hopen ook dat hierdoor de ledenbinding wordt versterkt.

Colofon

REDACTIE

Ing. A.F. van Rozen
Emdaborg 26, 9751 SJ Haren
06-51379560
redactie@blhb.nl

VORMGEVING

Agrio Media & Design
info@agrio.nl

EINDREDACTIE

Tekstbureau Ansje Bootsma
info@ansjebotsma.nl

ADVERTENTIES

verkoop@agrio.nl

ABONNEE-LEDENADMINISTRATIE

Tonnie Ketelaar, 06-13769125
ledenadministratie@blhb.nl

LANDELIJK BESTUUR

Waarnemend voorzitter
Drs. J.G. Meijer
Cadzand. 0117-392502
06-41208080, strijder@xs4all.nl

Secretaris

J.A. Groeneveld
Lattrop-Breklenkamp
06-53792284, info@blhb.nl

Penningmeester

J. Oenema
It Heidenskip 06-54901259

Joh.Oenema@hotmail.com

Bankrekeningnr.:
NL 93 RAB0034105612

G. Hoogland

St. Maartensvlotbrug 06-53376884
gustaaf@loonbedrijfhoogland.nl

E. Bartelds

Erica 0650517824
erikbartelds@planet.nl

Website www.blhb.nl

ABONNEMENTSPRIJS

€ 115,- per jaar.
Advertentietarieven op aanvraag.

LANDPACHTER NIET ONTVANGEN?

Heeft u de Landpachter niet ontvangen geeft u dit dan door aan Tonnie, 06-13769125, of ledenadministratie@blhb.nl

AUTEURSRECHT

Overname van artikelen (of delen ervan) uit deze uitgave is niet toegestaan zonder uitdrukkelijke, schriftelijke toestemming van de uitgever. Dat geldt ook voor vermenigvuldigen, kopiëren, publiceren op internet of opslaan in een databank.

AANSPRAKELIJKHEID

De Landpachter wordt met grote zorgvuldigheid en naar beste weten samengesteld. De auteurs streven naar juistheid en volledigheid van informatie en beeld. Fouten blijven mogelijk. Uitgever en auteurs aanvaarden geen enkele aansprakelijkheid voor schade die het gevolg is van handelingen, gebaseerd op onze informatie.

DRUK

vanLieredia

ISSN: 0165-8948

► vervolg van pagina 1

van een nieuw pachtstelsel. Deze hebben mede als kader voor de voorstellen gediend. Pacht is een belangrijk financieringsinstrument voor het gebruik van grond. Langdurige pacht en pachtrelaties tussen verpachter en pachter moeten worden gestimuleerd en kortlopende pacht ontmoedigd en daardoor wordt duurzaam bodembeheer gestimuleerd. Van belang is dat een agrarisch bedrijf uit bedrijfseconomisch oogpunt investeringen kan doen voor de langere termijn. Pacht moet als financieringsinstrument ondersteunend zijn aan de transitieopgaven in het landelijk gebied. Hobbymatig gebruik van landbouwgrond moet ontmoedigd worden tegen de achtergrond van het streven naar een versterking en verduurzaming van de agrarische bedrijfsstructuur. Daarom moet het wettelijke criterium voor een (economisch) duurzame agrarische bedrijfsvoering worden verduidelijkt. Gekeken moet worden naar de mogelijkheid om schommelingen in de pachtnormen te dempen.

De belangrijkste conclusie is dat het huidige pachtstelsel niet aan deze eisen voldoet en dat daarom een nieuw samenhangend systeem moet worden ontwikkeld.

PACHTSTELSEL

Er is een stelsel van samenhangende pachtvormen uitgewerkt. Kortlopende pacht voor los land blijft mogelijk, maar de looptijd is maximaal 6 jaar en er is geen verlenging mogelijk. De partijen zijn nog met elkaar in overleg over de nadere invulling van de voorwaarden. De pachtprijs is gebaseerd op de regionorm in het pachtprizenbesluit.

Deze pachtvorm is ook voor agrarische gebouwen zoals stallen, schuren, kassen of (voormalige) hoeses zonder landbouwgrond mogelijk en ook hier geldt een maximale duur van 6 jaar. De pachtprijs en andere bepalingen zijn in onderling overleg tussen pachter en verpachter te bepalen.

De pachtvorm duurzame langlopende pacht is een nieuwe pachtvorm. De looptijd is tenminste 18 jaar en stopt bij het bereiken van de AOW-leeftijd of als de pachter niet meer voldoet aan de toets van bedrijfsmatigheid. De pachtprijs is vrij, wel is een toetsing op redelijkheid en billijkheid mogelijk en dit heeft een nadere uitwerking nodig.

De bestaande reguliere pachtcontracten blijven ongewijzigd, maar de continuïteit op basis van bedrijfsmatigheid wordt versterkt. Ook de pachtprijs blijft gebaseerd op het pachtprizenbesluit. Voor het afsluiten van nieuwe reguliere overeenkomsten zijn de voorwaarden identiek aan bestaande reguliere overeenkomsten, behalve de pachtprijs: die wordt vrij.

De teeltpachtvorm blijft. De looptijd is in principe maximaal 2 jaar; tenzij uit de op te stellen lijst

van teelten die in aanmerking komen voor teeltpacht blijkt dat op grond van de duur van de teelt de looptijd langer kan zijn. De pachtprijs en voorwaarden zijn vrij.

De natuurpachtvorm wordt gewijzigd. Op gronden met de bestemming natuur en ingericht voor natuur kan alleen deze pachtvorm worden afgesloten. De pachtprijs is gekoppeld aan het pachtprizenbesluit en de beheervergoedingen zijn voortaan voor de pachter. De looptijd van deze pachtvorm is minimaal 6 jaar.

Nieuw zijn de grondruilovereenkomsten. Het ruilen van gronden van gelijke oppervlakten tussen agrariërs voor een periode van maximaal 2 jaar is mogelijk. Ook wordt een maximale afstand opgenomen en deze km-bepaling wordt op basis van andere wet- en regelgeving ingevuld.

SAMENHANGEND

Met de nieuwe vorm kortlopende pacht wordt de geliberaliseerde pachtvorm korter dan 6 jaar ontmoedigd. Een belangrijke wens van de minister, de politiek en de praktijk. Deze pachtvorm deed afbreuk aan duurzaam bodembeheer. De pachter investeerde niet in de grond en het bedrijf omdat de pachtprijs vaak te hoog was en het onzeker was of hij de grond na aftoep wederom kon pachten. Ook de bedrijfscontinuïteit staat door de toename van het areaal geliberaliseerde pacht op bedrijfsniveau steeds meer onder druk. Door de kans op sterke wisselingen in het areaal is het bedrijf steeds moeilijker te financieren, de banken stellen steeds hogere eisen. Ook het rondzetten van het bouwplan, de veebezetting per ha en mestafzet wordt met de geliberaliseerde pachtvorm steeds een lastiger vraagstuk, zeker gezien de kans op de invoering van een GVE- of graslandnorm.

De nieuwe vorm grondruilovereenkomsten voorziet in de behoefte van de praktijk: de uitwisseling van gronden tussen agrarische sectoren en de samenwerking tussen melkveehouders- en akkerbouwers worden eenvoudiger. Onder voorwaarden vallen deze overeenkomsten buiten de pachtregel, zodat op praktische wijze, zonder bureaucratie en kosten deze ruilingen tot stand kunnen komen. Met deze vorm wordt ook het areaal zwarte en grijze pacht sterk verlaagd.

Voor natuurgronden is alleen de natuurpachtvorm nog van toepassing. Op deze gronden hebben ecologische doelen prioriteit en zijn agrarische activiteiten ondergeschikt. De pachtprijs wordt op deze landbouwkundige beperkingen aangepast. Veelal voeren deze pachters ook de beheersactiviteiten voor natuurdoelen uit en dan is het gerechtvaardigd dat de pachter deze beheerssubsidie ontvangt. De eigenaar sluit vaak een beheerpakket voor 6 jaar af en daarom is ook de keuze gemaakt dat de looptijd van natuurpachtvorm minimaal 6 jaar is. Het beheer kan immers voor deze 6 jaar 1 op 1 naar

de pachter worden vertaald.

Het bijkomend voordeel is dat met dit samenhangend stelsel de kosten voor het beheer aanzienlijk worden verminderd. De inschatting is dat jaarlijks veel minder overeenkomsten worden afgesloten zodat de administratieve lasten voor de grondkamer aanzienlijk worden verlaagd. Ook de verpachter heeft minder administratieve rompslomp en kosten, omdat hij vaak het beheer door een derde laat uitvoeren. Bedragen van meer dan € 250 voor het opstellen van een geliberaliseerde standaardovereenkomst door een derde is vaak nog maar de ondergrens.

DUURZAAMHEID

Verduurzaming van de landbouw is niet enkel voorbehouden aan pachtgronden. Voorkomen moet worden dat op het gebied van verduurzaming van de landbouw rechtsongelijkheid ontstaat tussen eigendomsgronden en pachtgronden. De verduurzaming van de landbouw dient via generiek (overheids)beleid te worden ontwikkeld.

Het voorstel is om 'duurzaamheid' te koppelen aan een gezonde bodem. In de pachtvoorwaarden kunnen afspraken worden opgenomen over bodemkwaliteitseisen en duurzaam bodembeheer. Een monitoringsysteem daarvoor moet worden uitgewerkt. Aangesloten kan worden bij bestaande systemen zoals bodempaspoort en Kritische prestatie-indicatoren (KPI's).

BEDRIJFSMATIGHEID

Voor alle pacht geldt dat de toetsing op bedrijfsmatig gebruik wordt aangescherpt om de mogelijkheid te hebben hobbymatig gebruik van gepachte grond en onderverpachting tegen te gaan.

Voor alle pacht geldt het bereiken van de AOW-leeftijd als opzeggingsgrond, tenzij de pachter aantoonbaar dat het gebruik bedrijfsmatig wordt voortgezet. Het continuatierecht blijft.

PACHTPRIJZEN

De door het ministerie van LNV gepubliceerde pachtprizen worden jaarlijks voor 14 gebieden bouw- en grasland en voor 2 gebieden tuinland vastgesteld. Deze jaarlijkse normen leiden tot soms forse schommelingen van de pachtprizen. Om deze fluctuaties te 'dempen' is het advies om te komen tot een meerjarige aanpassing van de pachtnormen. De regionale pachtnormen worden in deze optie niet jaarlijks, maar voor drie, vier of vijf jaar vastgesteld. De basis van de pachtnormen blijft de gemiddelde grondbeloning over vijf jaren, maar een groter aantal is verdedigbaar. De pachtprizen moeten bovendien beter aansluiten bij de verschillen in opbrengend vermogen tussen grondsoorten en regio's. In het voorstel is het kader voor het onderzoek naar deze koppeling opgenomen. ■

Uitkoopregelingen beperkt

OP 6 OKTOBER HIELD DE BLHB ZIJN ALGEMENE LEDENVERGADERING.

DE OPKOMST WAS MATIG EN DIT KWAM (MEDE) DOOR DE

OOGSTWERKZAAMHEDEN. OVER DE KWALITEIT VAN DE INLEIDERS

WAREN DE AANWEZIGEN POSITIEF.

PACHTVOORSTELLEN

De waarnemend voorzitter heeft de voorstellen voor de aanpassing van de pachtregel toegelicht. Een samenvatting van deze voorstellen vindt u vanaf pagina 1 van deze Landpachter. De aanwezigen waren positief over de toegelichte voorstellen. Die zullen ook in de regiobijeenkomsten van begin 2024 uitgebreid aan de orde komen.

STIKSTOFBELEID

Walter Kemp - adviseur kennis en expertise uitvoering aanpak piekbelasters van het ministerie van LNV - leidde het thema 'Pacht-

afhankelijke bedrijven, de stikstofopgave en de regelingen' in. Kemp stelt dat Nederland van slot moet door gericht piekbelasters uit te kopen. Dan wordt de natuur hersteld, kunnen belangrijke bouwprojecten plaatsvinden en kunnen de PAS-melders en de interimmers met prioriteit worden vergund.

REGELINGEN

De overheid stimuleert dat bedrijven hun stikstofuitstoot gaan terugdringen. Ondernemers maken zelf een plan voor de toekomst, de overheid ondersteunt. Om deze plannen mogelijk te maken zijn er inmiddels twee

regelingen voor de uitkoop operationeel en komen er nog regelingen om te innoveren, om te schakelen, te extensiveren of verplaatsing mogelijk te maken. Het is nog onduidelijk wanneer deze regelingen er komen en of zij er komen.

In de inleiding had Kemp direct al een teleurstellende mededeling. In de uitkoopregelingen is er geen speciale aanpak voor pachthoeves of sterk pachtafhankelijke bedrijven. Volgens Kemp was het voor de opstellers van de regelingen lastig om de regelingen op deze groep af te stemmen. Hij daagde de zaal uit om met voorstellen te komen.

Het bestuur van de BLHB was al bekend met deze omissie in de uitkoopregelingen en heeft voor betere regelingen gepleit. Minister Van der Wal heeft echter het verzoek naast zich neergelegd en ook ambtenaren vonden het zoeken naar een oplossing te lastig.

Rabo geeft richting aan de landbouw

OP DE ALGEMENE LEDENVERGADERING VAN DE BLHB GAF ALEX DATEMA -

DIRECTEUR FOOD & AGRI TEAM RABOBANK - EEN LEZING, WAARIN HIJ PLEIT VOOR

EEN FORSE KOERSWIJZIGING VOOR DE LANDBOUW. VOLGENS DE BANK STAAT

DE MILIEUGEBRUIKSRUIMTE VOORTAAN CENTRAAL EN DAARIN IS EEN FORSE

KRIMP VAN DE VEESTAPEL VOORZIEN. VOOR GOEDLOPENDE PACHTAFHANKELIJKE

BEDRIJVEN BLIJFT VOLGENS DATEMA PERSPECTIEF OP FINANCIERING BEHOUDEN.

KOERSWIJZIGING

Alex Datema is 6 maanden geleden van Boeren-Natuur overstapt naar de Rabobank. De bank heeft inmiddels haar visie op de landbouw geformuleerd en dit houdt een forse koerswijziging in. Datema benadrukte dat de agrarische sector in de afgelopen 50 tot 60 jaar erg goed heeft gepresteerd. De maatschappij vroeg om veel en goedkoop voedsel, maar nu zijn de omstandigheden sterk veranderd.

Het ministerie van LNV dient richting te geven voor de landbouw, maar blijft in gebreke. De Rabo kiest wel voor richting geven en neemt het voortouw in de volgens de bank gewenste verduurzaming. 80% van de boeren is klant bij de Rabo, dus het is een plek waar je invloed kunt hebben op de toekomst van de landbouw.

De bank constateert dat de agrarische sector haar milieugebruiksruimte overschrijdt. De Rabo gaat ervan uit dat er binnen enkele jaren 20 miljoen Nederlanders zullen zijn en dit brengt een verdringingseffect om deze

milieugebruiksruimte mee. Klimaat, landschap, waterkwaliteit, biodiversiteit en andere milieuaspecten spelen daarin een rol, maar ook het landbouwareaal zal door functiewijziging behoorlijk krimpen. Minder nutriëntenuitstoot, minder gewasbeschermingsmiddelen, broeikasgassen en fijnstof zijn daarbij volgens de Rabo de uitgangspunten.

INVULLING MILIEUGEBRUIKSRUIMTE

Datema benadrukt dat sturen op krimp van de landbouw niet wenselijk is, maar dat omgevingsfactoren als kader voor de landbouw moeten dienen. Deze zijn sturend op de (on-) mogelijkheden voor de agrarische sector en het individuele bedrijf.

Hij voorspelt dat daarom de veestapel aanzienlijk zal krimpen en dat er een discussie komt aan welke sector de beperkte milieugebruiksruimte wordt gegeven. Alle sectoren staan volgens Datema onder druk, maar de kalverhouderij het meest. Over 15 jaar is er 30%

minder melkvee, de varkens- en pluimveesectoren krimpen met meer dan 30% en op termijn verwacht hij zelfs dat de kalverhouderij geen toekomst in Nederland heeft.

Ook de akkerbouw die in de afgelopen jaren is geïntensiveerd, zal extensiever worden. Hij voorziet dat mede door precisielandbouw het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen aanzienlijk wordt teruggedrongen.

Enigszins dubbel is Datema over de huidige opkoopregelingen. Hij is geen voorstander, maar ziet wel voordeel in de ruimte die voor de overblijvende landbouw ontstaat. Ook ziet hij dat ruimte ontstaat doordat jaarlijks 3% van de agrarische bedrijven staakt. De grond die vrijkomt moet aan de blijvende boeren worden toebedeeld. Op de vraag of de Rabo voorstander van een GVE-norm is, geeft Datema geen direct antwoord. Wel meldt hij dat met 30% minder melkvee en minder bedrijven, de melkveehouderij veel extensiever moet worden en ook de grondgebondenheid versterkt moet worden; indirect pleit hij dus voor een GVE-norm. De Rabo wil geen wettelijke maatregelen om de veestapel generiek te korten. Het dwingend verminderen van het aantal stuks melkvee op een bedrijf leidt alleen tot problemen op bedrijfsniveau.

Datema vindt dat de bedrijven zelf verantwoordelijk moeten zijn en invulling aan hun milieugebruiksruimte moeten geven. Sturen op doel-

DE UITKOOPREGELINGEN

De Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties met piekbelasting (Lbv+) is voor ondernemers met varkens, melkvee, kippen, kalkoenen of vleeskalveren, en die worden aangemerkt als piekbelaster. De Lbv is voor ondernemers met varkens, melkvee, kippen en/of kalkoenen. Deze groep komt in aanmerking als de stikstofdepositie op één of meer overbelaste stikstofgevoelige Natura 2000-gebied(en) een bepaalde drempelwaarde overschrijdt.

De ondernemers die aan deze regelingen meedoen, ontvangen een vergoeding voor het waardeverlies van de productiecapaciteit en het inleveren van productierechten. In de Lbv+ wordt daarbovenop een vergoeding voor de sloop van de stalruimte en twintig procent extra voor het waardeverlies van de productiecapaciteit gegeven.

AERIUS

De stikstofneerslag (stikstofdepositie) wordt berekend met de AERIUS Check. De stallen

zijn de afgelopen vijf jaar onafgebroken in gebruik geweest. Tijdelijke leegstand binnen de normale bedrijfsvoering is toegestaan. Bij deelname aan de Lbv of Lbv+ worden de stallen en mest- en voeropslagen gesloopt en verwijderd.

Het tweede probleem dat tijdens deze inleiding naar voren kwam, was dat de dag daarvoor RIVM Aerius heeft geactualiseerd. Dit kan inhouden dat een piekbelaster geen piekbelaster meer is en omgekeerd. Overigens meldde Kemp meerdere malen dat LNV een loket voor vragen en begeleiding heeft ingesteld dat de individuele ondernemer ondersteunt.

VOORWAARDEN

Bij deelname aan Lbv of Lbv+ geldt een beroepsverbod. De ondernemer moet de productierechten geheel of gedeeltelijk laten vervallen en diverse meldingen/vergunningen voor milieu en natuur worden ingetrokken. Als u na beëindiging van de veehouderij andere activiteiten op die locatie verricht, mag de stikstofemissie

niet méér bedragen dan vijftien procent van de oorspronkelijk toegestane stikstofemissie.

De kans is groot dat ondernemers ervoor kiezen om mee te doen aan de ruimte-voor-ruimte-regeling of om bijvoorbeeld een recreatieonderneming te starten. Zij stemmen hun stakeholdersplan daarop af.

Ondernemers zijn echter sterk afhankelijk van de gemeente of deze aan deze andere activiteiten en bestemmingswijzigingen mee wil werken. Dit kan soms jaren duren en die tijd hebben ondernemers niet: ze moeten volgens deze regeling al hun andere activiteiten staken en de weg is onomkeerbaar.

Kemp erkende dit probleem en meldde dat de gemeenten middelen daarvoor ter beschikking krijgen, maar hij wist niet waaraan deze middelen moesten worden besteed.

Ook bleek in de discussie dat de regelingen tot meer praktische problemen leiden. Het wekt bevreemding dat de opstellers van de regelingen onvoldoende rekening hebben gehouden met dergelijke zaken. Terug naar de tekentafel lijkt voor de hand te liggen. ■

voorschriften in plaats van middelvoorschriften. Een voorbeeld van een middelvoorschrift is dat nu bufferstroken zijn ingesteld, om de emissies naar het oppervlaktewater te beperken. Het is beter dat een doel voor het bedrijf wordt voorgeschreven waarin de ondernemer dit zelf invult en in dit geval de emissies beperkt. Dit was ook een onderdeel van het landbouwakkoord. Datema is teleurgesteld dat het landbouwakkoord van minister Adema niet tot stand is gekomen. Volgens hem werd hiermee een goede basis gelegd en goede mogelijkheden geboden om tot een systeemwijziging van de landbouw te komen: een gemiste kans. Naast de voornoemde doelstelling waren er volgens hem nog drie belangrijke onderdelen uit het landbouwakkoord. Een nieuwe standaard voor duurzaamheid, meer geld voor ecosystemendiensten en sturen met grond in de gebiedsprocessen. Grond opkopen en toebedelen aan boeren die toekomst verdienen.

BREDE WELVAART

De wijze waarop de welvaart nu in Nederland is verdeeld, dient te veranderen. Men moet zich bewust worden dat de kwaliteit van het leven meer centraal moet komen te staan en dat de effecten van activiteiten voor de volgende generaties beter beoordeeld moeten worden. Minder met het vliegtuig, maar meer geld besteden aan duurzaam geproduceerd voedsel. De consument geeft nu relatief maar weinig aan voedsel uit. De agrarische sector heeft de maatschappij veel te bieden. Een aantrekkelijk landschap, voeding, bijdragen aan klimaat, energie, water en biodiversiteit en dit dient in de waardering en

de beloning van de sector tot uiting te komen. De agrofoodketen die nu naar winstmaximalisatie met tegengestelde belangen streeft moet ombuigen naar een keten waarin er balans tussen natuur en productie is en een eerlijke beloning voor de ketenschakels.

De agrarische sector werkt dan op basis van de werkelijke waarden wat nieuwe ketenconcepten mogelijk maakt. De sector produceert en verwerkt het voedsel waar de omstandigheden wat betreft water, bodem en biodiversiteit ideaal zijn. Geleverde diensten op het gebied van natuur en landschap zijn onderdeel van het verdienmodel van agrarische ondernemers. De ketens helpen agrarische ondernemers extra inkomsten te genereren en kosten te besparen.

OPSTELLING BANK NAAR KLANT

Voor het agrarische bedrijf voorziet de Rabo vijf transitiepaden. Verplaatsen omdat de locatie beperkt is, meer grond om te extensiveren, omschakelen, innoveren of het bedrijf staken. In ieder geval wordt de locatie van het bedrijf veel belangrijker. Komt een bedrijf met een plan ter financiering bij ons, dan kijkt de Rabo naar drie hoofdpunten. Waar staat het bedrijf, wat gebeurt er en wat kan er op die plek? Daarna komt de financiële positie van het bedrijf en de duurzaamheidsstappen die de ondernemer wil zetten. De Rabobank stelt economie en duurzaamheid voor de financiering van agrarische bedrijven naast elkaar.

De Rabobank neemt in het kader van deze transitie genoeg met minder rendement op de agrarische portefeuille en zal daarvoor volgens Datema fors minder verdienen. De Rabo

Alex Datema

kan rentekorting geven, een ruimere aflossingsperiode hanteren en de renteopslag bij een risicovollere lening verminderen. De bank moet zelf ook risico's nemen en dit is een nieuw fenomeen en zal erg wennen worden.

FINANCIERING PACHTBEDRIJVEN

De sterk pachtafhankelijke bedrijven waaronder pachthoeves die goed draaien en lopen, komen volgens Datema in aanmerking voor financiering. Hij constateert wel dat de financiering van deze groep ingewikkeld is. Met deze opmerking is er een koerswijziging ten opzichte van 2020 waarin de Rabo nog de nodige reserves had voor de toekomstige financiering van pachthoeves, omdat deze te weinig zekerheden konden bieden. ■

Wetgever blijft worstelen met box 3

Mr. W.P. Keulers Wijkamp & Keulers Fiscaal Juristen

BOX 3 BELASTINGHEFFING IS EEN DOORLOPEND HOOFDPIJNDOSSIER: NA DE UITSPRAAK VAN EIND 2021 VAN DE HOGE RAAD ZIJN DE PROBLEMEN ALLEEN MAAR GROTER GEWORDEN. HET RECHTSHERSTEL, DAT VOOR BEZWAARMAKERS VANAF DE INKOMSTENBELASTING 2017 TOT TERUGGAVE KON LEIDEN STAAT TER DISCUSSIE.

Gerechtshoven hebben inmiddels geoordeeld dat het rechtsherstel voor bezwaarmakers niet toereikend is. De staatssecretaris is in cassatie gegaan, maar gezien de eerste conclusie van de advocaat-generaal is er een aanzienlijke kans dat de Hoge Raad de gerechtshoven zal volgen. Ook de huidige wetgeving geeft problemen: zo is bepaald niet uitgesloten dat beleggers ook alleen op basis van het werkelijke rendement belast zullen kunnen worden.

GEEN ACCEPTATIE

Inmiddels is maatschappelijke acceptatie van de box 3-belastingheffing zorgwekkend laag. Doordat rechtsherstel is gekoppeld aan bezwaarmakers heeft de Belastingdienst in latere jaren te maken met grote aantallen bezwaarschriften tegen de aanslagen IB met box 3-heffingen. Ook de jaren na 2021 is voor veel niet-spaarders ongunstig. Als de werkelijke rendementen bij hen lager liggen dan 6,17%, dan is bezwaar maken aan te raden. De aangifte wordt dus wel gewoon gedaan, maar er wordt in die gevallen standaard bezwaar gemaakt ter behoud van rechten.

VANAF 2027

Vermogenswinst en inkomen uit vermogen belastingen is een belangrijke pijler van de financiering van de overheidsuitgaven en bestedingen, dit bedraagt 4,4 miljard in 2020. Bovendien menen velen, dat dit 'kansen-gelijkheid' bevordert. Het is in die visie 'eerlijk' om bij vermogenden te heffen, zodat de overheid dan inkomen kan uitdelen aan minderbedeelden. Veel economen vinden dat ook goed voor de economie, want de

consumptie stijgt dan en dat is beter dan dat er te veel gespaard zou worden.

Onderbelicht blijft dat veel vermogen helemaal niet op deze wijze in aanmerking wordt genomen. Zo worden pensioenaanspraken niet in box 3 belast, de eigen woning ook niet. Ook zogenaamde aanmerkelijk belang-aandelen en dus vermogen in BV's wordt niet of minder belast; de constatering dat er 'boxenarbitrage' is (overbrengen naar de voordeliger box 2) via BV's en fondsen voor gemene rekening, zegt genoeg. De kleine ondernemer en middenklasse werknemer met een inmiddels gematigd pensioen voelen de nadelige gevolgen.

Een hogere ambtenaar of werknemer met een bovenmodaal inkomen en vermogen, met bijvoorbeeld een pensioenaanspraak ter waarde van bijvoorbeeld € 500.000 en een hypotheekvrije eigen woning ter waarde van € 600.000, wordt niet belast in box 3, als hij en zijn partner minder dan € 114.000 aan belegging en spaargeld hebben (woning in box 1, 0,35% bijtelling in box 1 met 83,33% aftrek i.v.m. geen eigen woning-schuld).

Een ondernemer daarentegen, die € 250.000 heeft belegd voor zijn oude dag, die woont op een pachtboerderij of in een huurwoning en pakweg € 30.000 winst behaalt, wordt belast tegen een rendement van 6,17% op zijn beleggingen. Hij moet of het geld op waardeloze spaarrekeningen zetten of genoegen nemen met een belastingclaim van soms 1,97%.

INFLATIE

Er is inmiddels nieuwe conceptwetgeving

Mr. W.P. Keulers

gepresenteerd, waarop wetenschap, belastingadviseurs en belangenbehartigers nu reageren. Het zijn ruwe voorstellen, waaraan nog het nodige zal veranderen. Er wordt vermogenswinst en vermogensaanwas belast. Beide zijn niet inflatieneutraal: waardevermindering en inkomstenvermindering worden weliswaar afgedempt door hogere aftrekbare kosten, maar er wordt door de inflatie belasting geheven over rendement dat er niet is.

De heffing lijkt op een uitgekleden box 1 'winst uit onderneming'. Hoofdreutel is dat de vermogensaanwas (groei in een jaar) wordt belast. Voor spaargeld is dat de rente minus aftrekbare kosten. Dat is dus vrij simpel.

Voor andere beleggingen geldt in beginsel dat naast inkomsten tevens vermogensaanwas wordt belast. Dat wordt al ingewikkelder, omdat de begin- en eindwaarde moeten worden vastgesteld. Voor vastgoed, zoals door particulieren verpachte grond, worden de jaarlijkse inkomsten belast en aan het einde van de rit (overlijden, vervreemden, onttrekken uit box 3 en overgang van box 3 naar een andere box) wordt de 'boekwinst' (vermogensaanwas) belast. Dat lijkt op winst uit onderneming, maar zonder HIR, afschrijvingen, voorzieningen, egaliseringsreserves. Ook geruisloze doorschuiving kan niet en de verliesverrekening is beperkter. Het toptarief is weliswaar lager (ca 33-37% zo lijkt het) en behoeft pas betaald te worden bij realisatie, niettemin wordt daar nu alweer aan geknabbeld. Er zijn politici, die pleiten voor voorlopige tussentijdse aanslagen voor vermogensaanwas. Ook aan de aftrek van

kosten zal, geheel in stijl, wel weer geknabbeld worden, er is al aangekondigd dat niet alle kosten aftrekbaar zullen zijn.

PACHTERS EN VERPACHTERS

Het is nog onduidelijk wat er in de voorstellen met de verpachte grond en de landgoederen-regeling gaat gebeuren. Het ligt voor de hand dat de particuliere verpachter op basis van de box 3 de waardeeringen voor vermogensaanwas en de pacht minus aftrekbare kosten in de heffing zal worden betrokken.

Dat betekent een 'boekwaarde', die in de meeste gevallen van reguliere pacht 60% van de waarde in het economisch verkeer bij agrarische bestemming (WEVAB) zal zijn. Bij pachtvrij worden van de grond ontstaat vermoedelijk een soort belast pachtersvoordeel, dat als vermogensaanwas zal worden belast. De invoering van de nieuwe regelgeving heeft bij invoering direct een latente belastingclaim op 40% van de waarde tot gevolg. Voor de bestaande reguliere pachters en beschikbaarheid van pachtgrond zou dat niet ongunstig hoeven te zijn, blijven verpachten is in dat opzicht voor de verpachter fiscaal gunstig. Mogelijk ontstaat onduidelijkheid bij de verpachter over toerekenbare aftrekbare kosten. Omdat de jaarlijkse inkomsten minus aftrekbare kosten belast zijn, zal het causaal verband tussen die kosten en inkomsten moeten blijken. Investerings zijn vermoedelijk geen kosten, die in mindering komen op vermogenswinst; de vraag is hoe die in de vermogensaanwas worden meegenomen. Zo rijst de vraag hoe een investering 'ooit gedaan', bijvoorbeeld in drainage, in de aanwas in de waarde juist wel of juist niet meeweegt. Ook 'gemengde kosten', pachtersinvesteringen en andere lasten en belastingen roepen vragen op bij de verwerking in de vermogensaanwas of vermogenswinst. In geval van bijvoorbeeld vruchtgebruik van verpachte grond worden de voordelen (huur, pacht etc.) belast bij de genietter, daar geldt dus dat als een recht bestaat op de inkomsten en deze worden ontvangen, ze bij de ontvanger zijn belast, zoals de vruchtgebruiker. De wetgever overweegt ervoor te kiezen om in deze situaties alleen bij de juridisch eigenaar in box 3 de uiteindelijke vermogenswinst op de verpachte gronden te belasten. Beperkte genotsrechten, zoals bijvoorbeeld een vruchtgebruik, zouden dan worden genegeerd.

HOBBYBOEREN EN PARTICULIEREN

Bij niet-ondernemers, die grond in eigen gebruik hebben, zal een vast rendement als vermogenswinst in aanmerking worden genomen. Ook zij zullen over de vermogensaanwas aan het einde van de rit moeten afrekenen.

ZOEK DE ONDERNEMING

Voor pachters behoeft box 3 nieuwe stijl niet op voorhand ongunstig te zijn. Bij reguliere pacht zal er fiscaal voor de eigenaar, die in box 3 zit met een boekwaarde in verpachte staat, geen fiscale aanleiding zijn om de grond pachtvrij te krijgen. Dat geldt ook bij en na vererving aan de zijde van de verpachter.

Voor de particuliere eigenaren, die hoe dan ook buiten box 3 willen raken, is er alleen een mogelijkheid als de grond door hen (mede) wordt geëxploiteerd binnen een 'landbouwbedrijf'. Dat zou wellicht voor landbouwer/pachters, die hun areaal willen uitbreiden, mogelijkheden geven om hun vakkennis en ondernemingsvaardigheden aan een samenwerkingsverband van of met eigenaren aan te bieden, uiteraard tegen winstaandelen of anderszins beloningen, die het de moeite waard maken. Winst uit onderneming in combinatie met landbouwvrijstelling in de IB, geruisloze doorschuiving en de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) is in vergelijking tot het stelsel, dat nu voor box 3 vanaf 2027 wordt voorgesteld, gunstiger. En dan laten we de ruimere verliescompensatiemogelijkheden er nog maar even buiten. ■

COLUMN

De pachtboer

Heeft Frans een kans?

Sigrid was teruggekomen uit het buitenland. Omdat ze premier ging worden van Nederland. Ze ging de politiek in Nederland vernieuwen. Alles zou anders worden als Sigrid 'de baas van Nederland' zou worden. Ze kwam, ze zag en mensen gingen op haar stemmen. Ze won. Ze kwam er dichtbij, maar niet dichtbij genoeg. Want Mark won ook, maar won beter. Sigrid laat Nederland weer voor wat het is en gaat, vermoedelijk, weer naar een buitenland.

Frans is teruggekomen uit het buitenland. Frans wil premier worden van Nederland. Frans gaat ervoor zorgen dat alles anders gaat worden. Nieuwe politiek. Als er genoeg mensen op Frans gaan stemmen natuurlijk. Om die kans te vergroten is de partij van Frans, die ooit de grootste van Nederland was met 53 zetels in de Tweede Kamer, samengegaan met de partij van Jesse Klaver. Om premier te worden moeten er twee dingen gebeuren voor Frans. In de eerste plaats moet Frans met zijn Groene Arbeiders de mensen overtuigen dat de nieuwe politiek van Frans ook echt nieuw is. Dat zal niet meevallen. Frans is de vleesgeworden oude politiek. Om Frans hangt een mufte geur van de politiek van gisteren en eergisteren. Toen Frans nog geen oude witte man was, maar alleen een witte man, zat Frans al in de politiek. Frans is ongeveer alles geweest en heeft bijna alles gedaan wat je in de politiek kan zijn en doen. Van Frans kan je veel zeggen, maar 'nieuw' is niet woord dat onmiddellijk bij je opkomt in samenhang met Frans.

Ten tweede, als het al lukt de Groene Arbeiders naar ongekende hoogten op te stuwten, dan moet Frans andere partijen, zoals de BBB van Caroline en de NSC van Omtzigt, zo ver krijgen dat ze met Frans willen regeren. Vermoedelijk zullen nog meer partijen verleid moeten worden door Frans. Formeren Nederlandse stijl is een moeilijk spel met soms onvermoede uitkomsten. Het vergt geduld en uithoudingsvermogen. Hoewel Frans een meester is in een dergelijk ragfijn spel, is er een extra risico: het gigantische ego van Frans. Dat ego kan anderen net iets te groot zijn. De conclusie kan zijn dat in een kabinet met Frans geen ruimte is voor anderen. Dat kan zomaar tot 'functie elders' leiden voor Frans.

Gaat Frans dan, als het echt niet anders kan, minister worden onder premier Mona Keijzer, Dilan Yeşilgöz, of iemand die we nog niet kennen omdat Omtzigt zo verstandig is deze eventuele persoon pas te noemen als het nodig mocht blijken? Nee, dat gaat Frans niet doen. Frans past niet meer in een ministerszetel. Dat is een stap terug voor Frans. Hoewel Frans ook nog nooit fractievoorzitter geweest is, gaat Frans zeker niet in een Kamerbankje zitten en leiding geven aan de Groene Arbeiders. Beneden de waardigheid van een staatsman zoals Frans. Frans houdt meer van vliegen. Naar het buitenland. Nederland heeft veel buitenland. Daar is zeker nog veel te doen voor Frans. ■

Waterschapslasten en de pachtprijs

OP 19 SEPTEMBER 2023 HEEFT HET PACHTHOF ARREST GEWEZEN WAARIN VERPACHTER DE BETALING VAN 50% VAN DE WATERSCHAPSLASTEN VORDERT. DE PACHTKAMER IN ZUTPHEN HAD DE VORDERING VAN DE VERPACHTER AFGEWEEZEN, MAAR IN HET HOGER BEROEP WIJST HET PACHTHOF DE VORDERING ALSNOG TOE.

ACHTERGROND

Het desbetreffende perceel is ca. 10 ha groot. De verpachter heeft de ontbinding van de pachtovereenkomst gevorderd en pachter heeft ingestemd met deze ontbinding. Daarnaast heeft de verpachter betaling van de pachtsom over 2022 gevorderd, inclusief de helft van de waterschapslasten. Pachter betwist dit laatste.

In de pachtovereenkomst van januari 1977 staat namelijk de volgende bepaling: "De grond-, polder- en waterschapslasten en alle andere zakelijke lasten en belastingen op het gepachte drukkende, zijn voor rekening van de verpachter." Pachter heeft hierop een beroep gedaan en de pachtkamer heeft dit gehonoreerd. Verpachter is in hoger beroep gegaan.

BEROEP

Het pachthof stelt de vraag of partijen de doorberekening van de helft van de waterschapslasten op de voet van het Pachtprizenbesluit van 2007 hebben willen uitsluiten. Voor de uitleg van het beding is volgens het pachthof maatgevend wat partijen bij de totstandkoming van de overeenkomst in 1977 over en weer hebben bedoeld.

De rentmeester van de verpachter heeft in 1977 gebruik gemaakt van een model-contract van de grondkamer Gelderland waarin standaardbedingen zijn opgenomen. Het pachthof gaat ervan uit dat er geen onderhandelingen over het desbetreffende artikel in de pachtovereenkomst hebben plaatsgevonden en komt tot de volgende uitleg. Zoals vaker in schriftelijke pachtovereenkomsten, staan daarin bepalingen die direct of naar hun strekking zijn overgenomen uit de wet, destijds de Pachtwet. De verpachter voert volgens het pachthof daarom terecht aan dat de pachtovereenkomst moet worden gelezen in het licht van de toenmalige Pachtwet die de doorberekening van publiekrechtelijke lasten door de verpachter aan de pachter verbood. Pas vanaf 1992 kan de verpachter onder omstandigheden de helft van de waterschapslasten doorberekenen aan de pachter. Bij de bepaling over de waterschapslasten luidt de rechtspraak van dit hof dan dat de pachter moet stellen en zo nodig bewijzen dat partijen bij de totstandkoming van de pachtovereenkomst hebben beoogd de doorberekening van de waterschapslasten uit te sluiten; ook in het geval dat de regeling van

de pachtprijsbeheersing, het huidige pachtprizenbesluit, in de mogelijkheid tot doorberekening zou gaan voorzien.

Het is aan de pachter om te stellen en zo nodig te bewijzen dat partijen beoogd hebben om de doorberekening van de waterschapslasten uit te sluiten. Dat is de pachter niet gelukt. Pachter voert slechts aan dat de verpachter en de (opvolgende) pachters de overeenkomst nooit hebben aangepast om de doorberekening in de overeenkomst op te nemen. Dat is volgens het pachthof te weinig, zeker in het licht van het door de verpachter voldoende toegelichte standpunt dat de voorgangers van pachter zelf al jarenlang de helft van de waterschapslasten aan de verpachter betaalde. Voor de jaren 1993 – 1996 heeft de verpachter een overzicht overgelegd van betalingen met apart daarbij vermelde waterschapslasten. Daarnaast een afrekening uit 1994 van de rentmeester waar bij het onderhavige perceel vermeld staat "Bijbetaling als pacht, 50% waterschapslasten". De waterschapslasten brengt de stichting blijkbaar één keer per jaar als aparte post aan, wat volgt uit de overgelegde facturen van 2018 – 2021 aan de pachter.

Pachter heeft nog aangevoerd dat er geen grondslag in de huidige pachtregel meer is voor doorberekening van waterschapslasten en dat een beding daarover daarom nietig is. Voorheen bepaalde artikel 7:334 BW (Pachtregel) dat als de pachter geen omslag waterschapslasten hoefde te betalen, de pachtprijs kon worden verhoogd met de helft van de waterschapslasten omdat de eigenaar de volledige waterschapslasten moest betalen. Dat artikel is vanwege de wijziging van de Waterschapswet vervallen, de eigenaar betaalt nu altijd de waterschapslasten. Het pachthof wijst ook dit betoog af. ■

Advisering BLHB

Leden met vragen over pacht- en grondzaken, erfpacht, koop en verkoop en ont-eigening kunnen kosteloos oriënterend telefonisch advies vragen. Bij herhaald advies of vervolgwerkzaamheden worden kosten in rekening gebracht.

Algemeen adviseur

- Ing. A.F. van Rozen
Emdaborg 26, 9751 SJ Haren
06 - 513 795 60, info@blhb.nl

Onderstaande adviseurs kunnen u van dienst zijn bij diverse zaken. Zij handelen voor eigen verantwoordelijkheid. De BLHB aanvaardt geen aansprakelijkheid voor vermeende onjuiste advisering van

haar leden door deze adviseurs. Om misverstanden te voorkomen is het raadzaam om over kosten en uurtarieven vooraf te communiceren.

Juridisch adviseurs

- Wijnkamp en Keulers advocaten en fiscaal Juristen
mr. W. P. Keulers, mr. M.A. de Oude,
Wattstraat 60, 2723 RD Zoetermeer,
079 - 3428555, wijnkamp@keulers.nl
- Linssen cs Advocaten,
mr. J.M.M Menu
Willem II straat 29A, Tilburg
013 - 5420400
j.menu@linssen-advocaten.nl

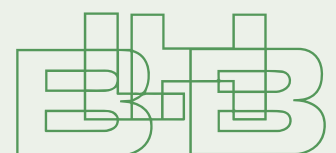
- Remie Fiscaal Juridisch Adviesbureau LLP
mr. H.A. van Bommel
Liessentstraat 3, Uden
0413-241060, r.vanbommel@remie.nl
- Hulp nodig? (gratis)
www.zorgomboerentuinder.nl
info@zorgomboerentuinder.nl
Contact voor hulpvragen: Piet Prins
06 - 228 089 25
- A&S advocaten, Mr. B. Nijman
Postbus 720, 3900 AS Veenendaal
085-4877400, bnijman@aens.nl
- Bout Advocaten, mr. P. Stehouwer
Postbus 7015, 9701 JA Groningen
050-3140840
stehouwer@boutadvocaten.nl

Taxateurs, adviseurs in pacht- en erfpachtzaken, ont-eigening

- Buro Loevesteijn
A.J.P. Pullen
0183 - 448805
info@buroloevesteijn.nl
www.buroloevesteijn.nl

Adviseur in pacht- en erfpachtzaken

- Ing. A.F. van Rozen
Emdaborg 26, 9751 SJ Haren
06 - 513 795 60
dvrozen@outlook.com

Kijk voor meer info op: www.blhb.nl of ga naar

